

LITERATUROZNAWSTWO

Światlana Kaladka

DOI: 10.15290/bb.2021.13.01

Narodowa Akademia Nauk Białorusi

Mińsk

<https://orcid.org/0000-0003-4226-9967>

**Канстанцыя Буйло:
шлях да мастацкай незалежнасці¹**

Жыццё беларускай паэтэсы Канстанцыі Буйло пад уздзеяннем абставін пераўтварылася ў сацыяльны міф, які ствараўся як ёю самай, так і літаратурным асяроддзем. Некалькі пакаленняў беларусаў успрымалі яе ачышчаную ад “непатрэбных” падрабязнасцей біяграфію як за сапраўдную. Аднак у ёй цесна перапляліся праўда і вымысел. Сацыяльная міфалогія здаўна стала часткай літаратурнага жыцця і ўплывала на фарміраванне чаканняў як аўтараў, так і чытачоў. Літаратурны канон распаўсюджваўся не толькі на мастацкія творы і іх змест і форму, але і на падачу біяграфіі пісьменніка. Міфалагізаваліся даты нараджэння (звычайна прымяркоўваліся да вялікіх святаў ці важных гістарычных, палітычных падзей), паходжанне (бацькі сяляне ці рабочыя, альбо настаўнікі – лепшы пісьменніцкі генафонд), служэнне партыі і народу на розных адказных пасадах (пры гэтым не лішнім было ўнагароджанне пісьменніка дзяржавай, партыяй ці пісьменніцкай арганізацыяй). Біяграфія павінна быць чыстай, не зганьбаванай прыналежнасцю да ворагаў народа – толькі пры такой умове амаль на працягу ўсяго XX стагоддзя пісьменнік мог разлічваць, што яго заўважаць і ўключаць у члены пісьменніцкай арганізацыі (а гэта было знакам асаблівага даверу і афіцыйнага прызнання). Ці магла Канстанцыя Буйло, народжаная і ахрышчаная ў Вільні (па сведчан-

---

¹ Артыкул падрыхтаваны ў межах выканання НДР № Г20Р-383 пры падтрымцы БРФФД.

ні кнігі запісаў Віленскай рымска-каталіцкай кансісторыі, 17 студзеня 1893 года у Віленскім касцёле св. Якава было ахрышчана дзіця па імені Канстанцыя, дачка сялян Антона і Настэзіі Буйлаў, якая нарадзілася 2 студзеня 1893 года ў г. Вільні), меўшая мужа, якога залічылі ў ворагі народа, стаць сваёй сярод пісьменнікаў з бездакорнымі біяграфіямі. Хутчэй рытарычнае пытанне. Ёй даводзілася змагацца і за ўласнае прозвішча: *Прасіла, каб абавязкова была падпісана фамілія Буйло, а не разляпаная Буйла. Доўга спрачаліся, потым згадзіліся*². А таму “карэкціроўка” ўласнай біяграфіі стала адзіным выйсцем у сітуацыі сацыяльнага і палітычнага ўціску і недаверу.

Сацыяльная міфалагізацыя ў фарміраванні пісьменніцкай біяграфіі дапамагала наблізіцца да стандартаў творцы сацыялістычнага грамадства. Міф пераўтвараў не толькі біяграфію, але і свядомасць таго, каго ён пазіцыянаваў і на каго быў скіраваны. Эмацыянальныя чаканні накладваліся на палітызаваную гісторыю: у чытача і блізка не павінна з’явіцца негатыўных эмоцый ва ўспрыняцці жыцця і творчасці пісьменніка, толькі станоўчыя эмоцыі маглі быць эматыўным індыкатарам у замацаванні за пісьменнікам яго грамадска-культурнай ролі. Эмацыянальныя чаканні таксама міфілагізаваліся, набываючы функцыі станоўчага маркера ў ацэньванні. Выпрацоўваліся агульныя падыходы для своеасаблівага “сіта”, праз якое прапускараліся амаль усе аднолькава. Феномен ідэалагічнай практыкі (дагычна ўмоўна абазначанага намі перыяду першай паловы ХХ стагоддзя, таму што ў гэты час у Беларусі адбылося некалькі эпохальных падзей, якія змянілі лёс краіны і людзей у ёй і якія ўплывалі на змену літаратурных парадыгм, а таму кожная з іх (падзея) патрабуе асобнага апісання) зводзіўся да адпаведнасці ролі пісьменніка спачатку патрабаванням сацыяльна-палітычнай сітуацыі, а затым і партыі, урада, сацыялістычнага ўкладу жыцця. Масавая маніпуляцыя свядомасцю творцы мела на мэце ўстанаўленне агульных для ўсіх правіл: пісьменнік – гэта грамадзянін, актывіст, партыец у першую чаргу, а талент – велічыня пераменная. Адпаведна сацыяльны міф тычыўся прапаганды творчага жыцця аўтара як акта служэння радзіме, партыі, народу і ўстанаўлення непахісных уяўленняў пра сацыяльныя функцыі пісьменніцкай дзейнасці як адпаведнай вышэйпералічаным ролям. У вызначэнні сацыяльнага міфа ў розных крыніцах адзначаецца адно і тое ж: ён можа стымуляваць адпаведныя сацыяльныя дзеянні людзей. У дачыненні да творчага лёсу

² К. Буйло, ...*Коціца рэха: Вершы, паэма, лісты*, Мінск 1993, с. 243.

Канстанцыі Буйло гэта было менавіта так: жаданне адпавядаць яе сучаснікам-пісьменнікам – Янку Купалу, Якубу Коласу, Цётцы, Максіму Багдановічу, Алесю Гаруну, стаць упоравень з імі ў паэтычным таленце, прымусіла перапісаць уласную біяграфію, ператварыўшы яе ў сацыяльны міф, адпаведны часу і гістарычнаму перыяду.

Калі звярнуцца да гісторыі беларускай літаратуры, даведнікаў і энцыклапедыяў, то амаль да 1990-ых гадоў пазначалася дата нараджэння Канстанцыі Буйло – 30 снежня 1889 года. А месцам нараджэння, як прызнавалася сама паэтэса, ёй даводзілася пісаць *Барсуковіно, о чем написано и в этой новой книге, и в Белорусской энциклопедии*³. У лісце да роднай сястры Іны ад 4.09.1976 г. яна наступным чынам тлумачыць гэтыя абставіны:

Ведь всю жизнь приходилось выдумывать и про образование, и про всё прочее. Кто бы взял на работу – скажи правду? Как мы смогли работать на должностях, которые занимали люди с высшим образованием? Всю жизнь я прожила как будто двойной жизнью, одна настоящая – нищая духом, знанием и положением, а вторая – гордая, независимая, игра в настоящие люди (...) Знаю, что всё, что бы я ни написала, будет потом свидетельствовать против меня. А никто не вспомнит, как я путала мои данные нарочно, оскорбленная недоверием и подозрениями времен культа личности. Ведь я почти всю свою жизнь прожила под неусыпным оком этой подозрительности. Преследует она меня и сейчас⁴.

Гэта гульня ў сапраўднага чалавека – вобраз, які культываваўся сацыялістычнай ідэалогіяй – была навязана сацыяльнымі міфамі часу і сама стала ўвасабленнем правіл перакуленай рэальнасці, у якой уяўленне аб сапраўдным таксама перакуленае. Безумоўна, міфілагізаваная біяграфія Канстанцыі Буйло не канфліктавала з законамі часу, аб'ектыўнай сацыяльнай рэчаіснасцю, у якой усё дакладна і прынцыпова раскладзена на белае і чорнае, станоўчае і негатыўнае. Да ўсяго сацыялістычны рэалізм патрабаваў звароту да біяграфіі аўтара як запатрабаванай у часе на ўзроўні сацыяльнага заказу (штампа, стэрэатыпу) са значным разыходжаннем асабістай жыццёвай праўды і навіязаных маральна-этычных нормаў, што асабліва характэрна для талітарызму. А таму пад маскай адпаведнага сваёй краіне, свайму народу пісьменніка Канстанцыя Буйло змагла пражыць творчае жыццё, якое было б закрыта для яе пры абнародванні сапраўднай інфармацыі.

³ К. Буйло, ...*Коціцца рэха...*, с. 257.

⁴ Тамсама.

Ці змагла паэтэса пераступіць праз забароны ідэалагізаванай сістэмы і стаць тым творцам, якім хацела сябе бачыць? Рытарычнае пытанне ізноў... аднак нам засталася яе спадчына, якая сама можа даць адказы на нашы пытанні.

У лісце да М. Хайноўскай ад 19.09.1975 г. К. Буйло выказвае катэгарычны пратэст супраць узнаўлення ўласнай рэальнай біяграфіі: *...просят дать материалы для статей обо мне. Запрещают копаться в моем быте, пока я жива. Когда умру – пусть пишут все, что хотят*⁵. У лісце да Соф’і Захараўны Лыньковай ад 30.04.1976 г. узнімаецца тое ж пытанне: *Не могу заставить себя писать о себе. Считаю, что творчество моё имеет право на интерес общественный – но моя личная жизнь, пока я жива, должна быть неприкосновенной*⁶. А затым у лісце да роднай сястры Іны ад 4.09.1976 г. зноў з’яўляецца безапеляцыйная рашучая адмова: *Меня жизнь заставила писать разное о себе... Пусть уж исследователи после моей смерти уточняют всякие неточности и выясняют всё, что неясно. Я сама этого делать не хочу и не могу*⁷. Безумоўна, зразумець К. Буйло магчыма: па запытах даследчыкаў, цікаўных журналістаў і іншых шукальнікаў цікавостак у жыцці пісьменніка яна ўласнымі рукамі павінна была разбурыць той міф, які стварала ўсё жыццё. Гэты міф дазволіў ёй выжыць (са слоў К. Буйло, на яе мужа Віталія Калечыца *был выписан ордер на арест за то, что его родители были в Вильно (...) Его сочли поляком, и чем бы это кончилось – неизвестно. Он отнес туда книгу, где обо мне писал петербургский профессор, что я белоруска и родители наши белорусы*⁸), затым быць “легалізаванай” часткай пісьменніцкага асяродку, мець магчымасць публікавацца. І да таго ж – стаць эмацыянальна і маральна адпаведнай чаканням выдаўцоў, крытыкаў, чытачоў.

Сацыяльна міфалагізаваная біяграфія Канстанцыі Буйло ўтрымлівала ўсе патрэбныя кампаненты для прызнання “профпрыдатнай”: першыя вершы апублікаваны ў вядомай грамадска-палітычнай, навукова-асветніцкай і літаратурна-мастацкай газеце нацыянальна-адраджэнскага кірунку “Наша ніва”; першыя паэтычны зборнік выйшаў з “культавай” друкарні Марціна Кухты; рэдактарам зборніка стаў

⁵ Тамсама, с. 251.

⁶ Тамсама, с. 256.

⁷ Тамсама, с. 257.

⁸ Тамсама.

сам Янка Купала, які, па прызнанні К. Буйло ў лісце да Д. Ц. Чаркасавай ад 6.04.1979 г., *с влюблённостью в работу редактора писал мне: Пращую над падборкай і рэдакцыяй Вашай кнігі з такім замілаваннем, як над сваёй і рабіў такія праўкі, якія падобны на мазок на картине мастера*⁹, што робіць незабыўным уражанне; аформіў паэтычную кнігу беларускай аўтаркі вядомы мастак і пісьменнік Язэп Драздовіч. Першыя крокі К. Буйло ў літаратуру абазначылі шырокі дыяпазон творчых магчымасцей, якія задалі каардынаты яе асабістага мастацка-культурнага поля. У гэтым полі, як мы ўжо адзначылі, былі перадавыя людзі свайго часу, прызнанне таленту, было членства ў Саюзе пісьменнікаў СССР (з 1944-га года) і была адкрытая дарога ў творчую будучыню. Усё гэта стала тым эматыўным трыгерам, які павінен быў суправаджаць і суправаджаў яе ў руху наперад. Апублікаваны зборнікі вершаў К. Буйло «Світанне» (1950), «На адноўленай зямлі» (1961), «Май» (1965), «Роднаму краю» (1973). Выйшлі «Выбраныя творы» (1954), «Выбранае» (1968, 1976), Выбраныя творы ў 2 тамах (1981). Сярод якіх – кніжкі вершаў для дзяцей «Юрочка» (1957), «У бляску зор» (1968), «Вясной» (1984). Многія вершы паэтэсы пакладзены на музыку. Асабліва шырокую вядомасць займела песня «Люблю», якая стала народнай. Здавалася б, сацыяльны міф пашыраў свае межы і апраўдваў сваё існаванне за кошт выхаду новых паэтычных кніг. Ідэалагічнай дамінантай у ім заставалася вера ў прыгажосць радзімы, моц партыі, справядлівую справу дзяржавы і салідарнасць працоўнага люду. Новыя гістарычныя ўмовы літаратурнай дзейнасці, пачынаючы з пасляваеннага часу, не паўплывалі істотна на творчасць К. Буйло: ёю кіравала ідэалогія сацыялістычнага ўкладу жыцця. А ў анатацыі, напрыклад, да зборніка «На адноўленай зямлі» (1961) пазначалася: *Асноўная тэма новага зборніка вершаў старэйшай беларускай паэтэсы – тэма Радзімы. З любоўю піша аўтар аб людзях розных прафесій, аб барацьбе савецкіх людзей за трывалы мір. Шчырасцю і задушэўнасцю прасякнуты вершы пра каханне і вернасць, пра мужнасць і грамадзянскі абавязак*; а да зборніка «Роднаму краю» (1973) дадавалася: *...у новай кнізе гаворыцца аб слаўных справах будаўнікоў камунізма, аб росквіце савецкай Радзімы, шырыні і глыбіні пачуццяў савецкага чалавека. У анатацыях тыпізуюцца асноўныя тэмы, ідэі, праблемы творчасці, увасабляючы ўсё тое ж непахіснае дзеянне літаратурнага канона. Абцяжараная адказнасцю за захаванне ўмоўнасцей*

⁹ Тамсама, с. 266.

сацрэалізму, творчая свядомасць паэтэсы трапляе ў пастку і залежнасць ад агульнаміфалагізаванага мыслення чалавека савецкага. *Прычым міф з'яўляецца цалкам натуральным і відавочным для чалавека, які жыве ў культуры гэтага міфа, – падставай самога яго быцця*¹⁰. Аднак і літаратурным статутам і пастановам, быць ва ўнісон з часам і яго праблемамі, і як падкрэсліў В. Дранько-Майсюк, *здавацца тыповай савецкай паэткай, не лепшай і не горшай, скажам, за тую ж Эдзі Агняцвет*¹¹ – гэта ўсё абавязковыя чыннікі ролі, якую яна свядома выбрала ў якасці маскі, што ўжо не здымаецца амаль ні перад кім (у шэраг выбраных, з якімі можна гаварыць адкрыта, шчыра, трапляюць У. Ф. Луцэвіч, С.З. Лынькова, Н. Тарас, Э. Агняцвет, С. Новік-Пяюн, А. Пальчэўскі і некаторыя іншыя).

Затым міф біяграфіі К. Буйло пачынае раздвойвацца: з аднаго боку, паэтэса – верны паслядоўнік сацыялагізаванага падыходу да літаратуры (літаратура – гэта адлюстраванне жыцця грамадства), з другога боку, суб'ектыўнае, асобнае, інтымнае, што павінна ўпісвацца ў агульнае, тыповае, з ім зліваецца і з яго вылучаецца адначасова. Формы праяўлення міфалагічнага ў біяграфіі К. Буйло таксама розныя: так, многія даследчыкі яе творчасці лічаць, што яна ўвайшла ў класіку беларускай літаратуры дзякуючы вершу “Люблю” і любові да яго народа. Аднак у лісце да Д.Т. Чаркасавай ад 1980 года паэтэса канстатуе: *...моя песня стала самастойнай асобой, значыцца народнай, і мне примазываются к ней и её славе, пожалуй, нескромно. Поэтому ничего им писать не буду*¹². Да гэтага часу даследчыкі спрачаюцца наконт мастацкай вартасці верша “Люблю”, яго стылёвай унікальнасці, аднак сам факт яго шырокай вядомасці прымушае прызнаць яго аўтара здзейсненым. Д. Бічэль-Загнетава так апаніла верш “Люблю”:

На першым месцы – любоў нават не да Радзімы, а да старонкі, дзе нарадзілася; на другім месцы – любоў да народа, яго сядзібаў і зямлі, якая корміць народ; на трэцім месцы – любоў да ракі як сімвалу руху, глыбіні, вечнасці; пасля паэтка патлумачыла, за што яна любіць вясну, лета, восень і зіму, якія мяняюцца ў роднай старонцы і мяняюць яе краявіды. Нарэшце, прызналася ў любові да песні, тонамі дзівочых галасоў

¹⁰ А.Х. Рамазанова, А.А. Куранбек, *Социальные мифы в аспекте современности*, [online], <https://articlekz.com/article/8065>, [доступ: 01.02.2021].

¹¹ В. Дранько-Майсюк, *Таёмны каханак Канстанцыі Буйло*, [online], <https://zviazda.by/be/news/20180124/1516799560-taemny-kahanak-kanstancyi-buylo>, [доступ: 24.01.2018].

¹² К. Буйло, *...Коціца рэха...*, с. 271.

абняла і сагрэла сваю старонку, загарнула яе ў любоў. Няма ў гэтым вершы метафараў і гіпербалаў, толькі эпітэты і параўнанні. Песня “Люблю” створаная для неба, як песня жаўранка, прадвесніка вясны. Такое яе прызначэнне¹³.

У ацэнцы верша “Люблю” акцэнтавана ўвага на своеасаблівай канкрэтна-пачуццёвай міфалагічнай вобразнасці: паэтэса не шукае яркіх тропіў ці рытарычных фігур для адлюстравання эмоцый і пачуццяў, а ідзе пратораным шляхам, звяртаючыся да агульнавядомага, архетыповага, што асацыюецца з яе радзімай. Гэта вобразы, якія мільён разоў будуць сустракацца ў творцаў розных узростаў і майстэрства, будуць мець дачыненне менавіта да раскрыцця тэмы радзімы, а таму стануць ў нечым міфалагізаванымі. Небагатыя мастацкія сродкі ў адлюстраванні творчай задумы працуюць на агульную ідэю-міфалагему, якая ўтрымлівае гэты ўстойлівы комплекс вобразаў у адлюстраванні тэмы любові да радзімы. Д. Бічэль-Загнетава вельмі ўдала вылучыла тэму ўстаялыя матывы, шматразова паўтораныя ў паэзіі К. Буйло і творчасці тысяч іншых аўтараў, што вызначаюць тыпалагізацыю, універсалацыю падыходаў, а таму кладуцца ў чымсьці ў міфалагізавана-эматыўныя схемы ў вершатворчасці, актуальныя пасення. А можа іх (матывы) можна назваць неўсвядомленымі, пачуццёва-эмацыянальнымі ўстаялымі сэнсамі міфа-вершаванай канструкцыі, якія на ўзроўні мастацкага генома перадаюцца ад аднаго пакалення творцаў да другога і актывізуюць падобныя мастацкія рашэнні? Вершы-візітоўкі тэмы радзімы, напрыклад, увайшлі ў творчасць амаль кожнага паэта ХХ стагоддзя. І візітоўкамі яны становяцца рознымі шляхамі. Адныя вершы, сапраўды лепшыя ў творчасці паэта, вылучаючыся на фоне іншых, канкуруючы з імі, прабіваюць дарогу да сэрца чытача самастойна. Бываюць іншыя выпадкі... Напрыклад, вядомы паэт пахваліў твор, другі вядомы даследчык праспяваў яму панегірык, трэці падтрымаў іх выбар, чацвёрты паўтарыў ужо стаўшую ходкай думку, а пяты не стаў клапаціцца, каб самаму атрымаць патрэбную інфармацыю... то дваццаць пяты ўжо палічыць за маветон не згадаць шматразова агучаную пазіцыю, і ўваходжанне верша ў гісторыю літаратуры ўжо падтрымліваецца “лайкамі” нават тых, хто яго не чытаў. У гэтым выпадку візітоўкамі становяцца не заўсёды лепшыя творы, аднак многія з іх праз павышаную ўвагу даследчыкаў і чытачоў, дзякуючы пазітыўнай рэкламе, станоўчай крытыцы, мноству водгукаў сталі

¹³ А. Мельнікаў, *Канстанцыя Буйло: паэтка любові*, Рыга 2018, с. 21.

з'явай у гісторыі літаратуры. Такім чынам сацыялізуецца гісторыя мастацкага твора і сама пераўтвараецца ў міф, які жыве ў літаратурным працэсе і перадаецца з пакалення ў пакаленне.

Як выдатна заўважылі даследчыкі-філосафы, *на ўзроўні асобнага індывіда цалкам нерэальнай з'яўляецца сітуацыя татальнага падаўлення і выкаранення структур міфа, наадварот, менавіта кожны асобны чалавек выступае гарантам пастаяннага ажыўлення ў калектыўным мысленні таго ці іншага аспекту міфічнага*¹⁴. А таму зварот да адной і той жа тэмы з дапамогай аднолькавых спосабаў, метадаў і прыёмаў паўстае гарантам сацыяльнага адзінства ў шэрагах пісьменнікаў, адданных адной мэце як важнаму аспекту міфічнага – быць песнярамі сваёй радзімы і народа. І Канстанцыя Буйло сваімі творамі дэманструе адзінства мыслення і адчуванняў з аўтарамі – яе сучаснікамі і апалагетамі сацрэалізма, ствараючы ці, хутчэй, падтрымліваючы адзіны для ўсіх творцаў першай паловы ХХ стагоддзя сацыяльны міф: паэзія акумулюе і рэтранслюе вопыт асваення свету чалавекам па законах гістарычнага часу і яго ідэалогіі. І ў 1982 годзе, незадоўга да смерці, у лісце да Д.Ц. Чаркасавай К. Буйло прызнаецца: *Хоть перед смертью услышала голос моего народа, который заметил меня и ласково принял в сердце как своего. Это большое счастье быть нужной народу и Родине, такой бесконечно любимой, как моя светлая Беларусь*¹⁵. Ідэнтыфікатарамі сацыялагізаваанай міфілагізацыі творчасці К. Буйло становяцца вобразы народа, радзімы, Беларусі, якія падсвечаны эмацыянальнымі адносінамі. Такім чынам, сам верш можа пераўтварацца ў ідэалагему, да абавязковай прысутнасці якой у творчасці імкнуцца пісьменнікі, аддаючы даніну сістэме. Гэта тая ўсвядомленая задача, якая эмацыянальна маркіравана і таму акрэслівае залежнасць аўтара з замбіраванай свядомасцю ад выканання першаступеннай задачы – напісаць такі твор, які стаў бы пропускам на Літаратурны Парнас. Раней прысвячэнні радзіме, Сталіну, Леніну былі эмацыянальным маркерам профпрыдатнасці пісьменніка, яго лаяльнасці і адпаведнасці. Можна сказаць, што такія вершы апрывёры лічыліся ідэалагемамі, што ўпісваліся ў тагачасную канцэпцыю мастацтва і дазвалялі аўтару лёгка праходзіць розныя рэдакцыйна-выдавецкія саветы і публікавацца як у Беларусі, так і іншых краінах былога

¹⁴ А.Х. Рамазанова, А.А. Куранбек, *Социальные мифы в аспекте современности...*

¹⁵ К. Буйло, *...Коціца рэха...*, с. 279.

Савецкага Саюза. У Канстанцыі Буйло таксама многія вершы прысвечаны правадырам, радзіме, працоўнаму люду, шчасцю будаўніцтва.

І ўсё ж першай паэтычнай кнігай, якая зрабіла Канстанцыю Буйло вядомай і прызнанай, стала “Курганная кветка”, выдадзеная ў 1914 годзе. З’явіліся першыя станоўчыя водгукі як ад прызнаных даследчыкаў, так і шэраговых чытачоў. Напрыклад, Максім Гарэцкі ў сваёй «Гісторыі беларускае літэратуры» назваў яе паэтэсай, *най-больш выдатнай пасля Цёткі жаночкай сілай ў нашай поэзіі*¹⁶. І гэта вельмі высокая ацэнка для маладой аўтаркі, якая толькі ступіла на дарогу творчасці.

Д. Віндоўскі (больш верагодна, пад гэтым псеўданімам выступіў адзін з вядомых крытыкаў ці пісьменнікаў) у рэцэнзіі на паэтычную кнігу К. Буйло “Курганная кветка”, якая (рэцэнзія) была апублікавана ў газеце “Наша ніва” ў тым жа 1914 годзе, ацэньвае яе як канкрэтны чытач, што прапусціў прачытанае праз уласныя эмоцыі ў першую чаргу, таму мы сустрэнем наступныя характарыстыкі:

Калі я перачытаў уважна гэтую невялікую кніжачку, калі сіліўся пераняцца думкамі і настроймі паэтки, – **глыбокі жаль** мімаволі агарнуў маё сэрца. Яшчэ раз станула перад вачыма беларуская **змучаная душа**, такая поўная надзеі ў жаданні жыцця, а такая **бяднотамі і нядоляй спавітая**. Успомніліся і песні народныя, у якіх сярод **шалёнай радасці** так балюча раняць сэрца **сумныя ноты жалю ды зняверання**. С той жа крынічкі **шчырых і гарачых слёз** выплываюць і першыя акорды паэзіі К. Буйло (...) Паэтка бо, такая чулая ды ўражлівая, жадае іншых матываў, поўных радасці і шчасця, якія на крыллях моцных уносілі б душу яе, хоць на хвілінку, з гэтай юдолі слёз, дзе канаюць у зняверанні выгнанья сыны Эвы. Сваёй **радасцю жыцця** хоча яна скрасіць **сумнае** бытаванне іншых, тых, што іх злучыла неўблаганая мачыха-доля (...) Сваёй песняй **зварушыла б** нявольнікаў **сэрцы**, напаміла б аб краю родным (...) У бяссонную ноч паэтцы думаецца, што чымся жыць **“гаротна”**, то й зусім “не варта жыць”. І толькі ў сне выяўляецца мінуўшая **шчасце-доля** ды веснік яе – каханае сэрца. Але вось ранічная яснасць адкідае гэту **ненавісную тугу**, і аўтарка пакідае **нуду благу** ды з маладой заўзятасцю ляціць у “ясны свет”¹⁷.

Мы нездарма прывялі некалькі цытат з водзыва Д. Віндоўскага, каб акцэнтаваць увагу на тым, што ў гэтым выпадку даследчык роўны

¹⁶ М. Гарэцкі, *Буйло, Канстанцыя*, [у:] *Гісторыя беларускае літэратуры*, Вільня 1921, с. 198–199.

¹⁷ Д. Віндоўскі, *Курганная кветка*, “Наша ніва” 1914, 27 лістапада, с. 3. У гэтых цытатах з водзыва Д. Віндоўскага зменена напісанне слоў у адпаведнасці з сучасным правапісам.

канкрэтнаму рэальнаму чытачу (рэцыпіенту), які аддаецца плыні паэтычнай думкі і аўтарскіх настройў і ўслед за імі рухаецца ад верша да верша, запаўняючы ўласную свядомасць вобразамі мастацкага свету К. Буйло. Развагі Д. Віндоўскага грунтуюцца на апісанні ўражанняў, суб'ектыўнага ўспрыняцця, эмацыянальнай рэакцыі на творы паэтэсы. Цікавы той момант, што, як і К. Буйло ў вершах скіроўвае сваё слова да імпліцытнага чытача, які паўстае ў зборным вобразе *сэрцаў людскіх*, так і аўтар водзыва імкнецца данесці сваю думку да нейкага ўяўляемага суб'ядседніка, што зможа паразважаць над тым *як будзе развівацца гэты бяспрэчна шчыры талент далей?* Пачуццё ў адзінстве з выяўленай эмоцыяй у аснове лірычнага перажывання ў мастацкіх творах К. Буйло, безумоўна, не можа не ўздзейнічаць на чытача. А эмацыянальны водгук Віндоўскага на вершы паэтэсы без паглыблення ў іх аналіз дапамог вылучыць найбольш істотныя тэмы, ідэі, матывы творчасці, якія таксама закраналі думкі і эмоцыі іншых чытачоў.

Шчырая, адкрытая, даверлівая песня К. Буйло ляцела да чытачоў, знаходзіла ў іх сэрцах водгук. Яе, яшчэ маладую дзяўчыну, краналі родныя краявіды, дрэвы і кветкі, якія сталі пастаяннымі вобразамі паэзіі. І як адзначаў Л. Я. Гаранін, *лірычныя малюнкi вясны, вясенняга ажыўлення як выява адзінства і гармоніі прыроды і чалавека характэрны для творчасці, бадай што, усіх паэтаў нашаніўскага перыяду: Я. Купалы, Я. Коласа, К. Буйло, І. Дзежкі, А. Паўловіча, Ф. Чарнышэвіча і інш. Кожны з іх па-свойму выказвае радасць, захапленне, перадае напльў незвычайных думак і пачуццяў*¹⁸. Але ж часта і пейзажу перадаюцца эмоцыі жалю, суму, трывогі, пакуты, што напаўняюць душу лірычнай гераіні ў сувязі з усведамленнем гаротнага стану жыцця людзей. Адчуванне болю Чужога як свайго таксама аб'ядноўвае лірычныя рэфлексіі аўтараў нашаніўскага перыяду. К. Буйло ў сваім светаўспрыняцці – дзякуючы праламленню ўсіх пачуццяў і эмоцый праз уласны досвед і досвед простых людзей, сялян і рабочых – была часткай адзінай мастацкай сістэмы, якая ўтваралася на пачатку ХХ стагоддзя. Вельмі трапна заўважае Л. Я. Гаранін, што *К. Буйло заявіла аб сабе як тонкі і шчыры лірык. Паэтызацыя прыроды ў яе – вынік суб'ектыўнага ўспрыняцця і перажывання навакольных з'яў, устанаўлення тонкіх, ледзь адчувальных сувязей паміж імі і сабой, як гармонія свету і душы, якая спасцігае і ўслаўляе гэты свет. Яе лірычныя вобразы сагрэты цеплынёй чалавечага сэрца і таму ўтвараюць*

¹⁸ Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя. У 4 т.: 1901–1920, Мінск 2001, т. 1, с. 17.

дзіўную гаму колераў, тонаў і мелодый¹⁹. Лірычны талент паэтэсы ўбіраў у сябе і пазітыўную, і негатыўную энергію свету ў поўнай меры і аддаваў чытачу па-мастацку пераўвасобленай, як узвышана-ачышчальнай, так і заклапочана-прыгнятальнай. У “Курганнай кветцы” яшчэ не адбылося расшчаплення маналіту мастацкай свядомасці, якая шчыра адгукалася на праявы свету і жыцця творамі. Паэтэса, як безумоўны эматыўны тып творцы, усё ж на пачатку творчага шляху па эмацыянальнай дамінанце ў творчым самавыяўленні адпавядала элегічнаму эматыву. Гэта падмацоўваецца і раскрыццём эмацэм у яе творах: напрыклад, у вершах, датаваных 1911–1915 гг. (“Пралеска”, “Памятны дзень”, “У краіне мар”, “Рута”, “Увосень”, “Адказ на “З Богам ідзі!...”, “Ноч”, “Матыль” і многіх іншых), развіццё лірычнага перажывання адбываецца ад радасці да тугі, ад мажору да мінору і ўплывае на эмацыянальную танальнасць пералічаных твораў.

І хоць вясновыя матывы займаюць у творчасці важнае месца, не яны вызначаюць характар вобразнасці, яе глыбока асабісты, інтымна паэтычны голас, які адгукаецца на ўсё, што блізка і дорага сэрцу паэтэсы. Многія яе вершы прысвечаны апяванню кахання, памятных сустрэч з блізкімі ёй людзьмі, значнае месца займае роздум аб сэнсе жыцця і сваім прызначэнні. Ёсць і песімістычныя вершы на матывы няўцешнага смутку і немінучай смерці як пазбаўлення ад жыццёвых нягод і згрызотных душэўных перажыванняў²⁰.

Сапраўды, абжыванне свету адбываецца проста, лёгка, а вясёлае і роздумнае, жыццесцвярджалае і разбуральнае ўваходзяць у свет паэзіі непарыўна, як адвечныя спадарожнікі жыцця чалавека.

Канстанцыя Буйло імкнулася быць падобнай на Янку Купалу, Цётку, Максіма Багдановіча і гэта вельмі адчувалася ў выбары творчага метаду: першыя свае вершы яна змясціла ў «Нашай Ніве» пад імем свайго брата Эдуарда. Гэты факт нагадвае ролевыя гульні Цёткі, якая вельмі актыўна прымярала маскі герояў жанчын і мужчын. Безумоўна, падобныя гульні ў Цёткі і К. Буйло абумоўлены ў тым ліку і гендарным фактарам: жанчыны-пісьменніцы доўгі час не ўспрымаліся роўнымі мужчынам у розных сацыяльных ролях, а таму адзяванне маскі станаўлася адзіным пропускам у свет легалізаванай творчасці. Важна тое, што і спосабы з’яўлення аўтара на літаратурнай арэне ў многім сацыялізуюцца і тым самым міфалагізуюцца,

¹⁹ Тамсама, с. 20.

²⁰ Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя..., с. 21.

прыпадабняючыся да карнавала. Але важна ўлічваць і малады ўзрост аўтара: у схаванай за псеўданімам асобай ім, магчыма, бачыўся пэўны рамантычны флёр. Уздзеянне рамантычнай паэзіі XIX стагоддзя на паэтэс у ранняй іх творчасці адчувальнае. Лірычная паэзія К. Буйло ўвабрала рысы рамантызму. *Лірычная мініяцюра “Русалкі” – спевы русалак, іх гульні, сардэчнае спачуванне сваёй сяброўцы, якая марыць аб сустрэчы з казаным, робяць іх такімі прыцягальнымі і душэўнымі, што яны могуць служыць узорам для людзей, прадметам для пераймальнасці і мары. Міфалогія служыла сучаснасці*²¹. Увогуле, паняцце інтэртэкстуальнасці звязвае лірычную мініяцюру “Русалкі” і паэму Я. Купалы “Сон на кургане”. І не толькі міфалогія і народныя павер’і, але і перапляценне рамантычнага з міфалагічным у аснове мастацкіх канцэпцый творчасці стала грунтам для станаўлення многіх індывідуальнасцей у пачатку XX стагоддзя. “Русалка” і іншыя творы К. Буйло (кшталту “На крыллі песні”, “Кветкі”, “Лебядзіная песня”, “Курган”) лірыка-рамантычнага кірунку характарызуюцца не проста глыбокім пранікненнем у сферы душы, але і выразным уплывам ідэй сентыменталізму.

Пераход ад павярхоўнай канстатацыі з’яў і падзей рэчаіснасці, што, з аднаго боку, адбывалася з эматыўным захапленнем, падчас абагаўленнем, з другога боку, з драматычным адчуваннем жыцця – да лірызацыі ўнутраных перажыванняў, суправаджаўся зменамі не толькі ў сферы вобразатворчасці, у сістэме асацыятыўных сувязей, у эмацыянальнай танальнасці твораў, але і ў плане фарміравання светапоглядных прынцыпаў. Пазней Максім Танк напіша: *Ад самага пачатку, з таго далёкага дакастрычніцкага часу, калі ў нашай літаратуры так хораша ўзвышліся цудоўная “Курганная кветка”, бласлаўёная самім Янкам Купалам, паэзія Канстанцыі Буйло была па-добраму проста, нягучнай і вельмі шчырай. Здавалася, зусім ціха прамаўляліся словы, але іх пачулі і палюбілі многія людзі*²². Аднак пасля выхаду першага зборніка адбыліся трагічныя падзеі, якія паўплывалі на далейшы лёс паэтэсы і яе мастацкай кар’еры свету.

Многае, чым раней жыла і натхнялася К. Буйло, перакрэсліла трагедыя асабістага жыцця: муж Віталь Калечыц ў 1933 годзе быў прызнаны ворагам народа і рэпрэсіраваны, рэабілітаваны ў 1957 годзе пасля

²¹ Тамсама, с. 41.

²² М. Танк, *Шчырая песня*, [у:] К. Буйло, *Выбраныя творы*. У 2 т.: Вершы. Паэма, Мінск 1981, т. 1, с. 3.

мноства хаджэнняў К. Буйло па розных інстанцыях. Як згадвае паэтэса ў лісце да сястры Іны ад 7.07.1957 года, *двадцать пять лет несли мы бремя этого незаслуженного позора. Три раза снимали с работы меня, три раза Женю (сына К. Буйло – К.С.). И все же правда восторжествовала (...)* *Светлая память Виталия очищена от грязи. Он чист и прекрасен, как и был в жизни (...)* *Вскрыта полная безосновательность обвинений, вскрыта с полной очевидностью*²³. Менавіта па гэтай прычыне шмат гадоў творчага “прастою” выкінулі паэтэсу з прыгожай краіны мастацтва, дзе нараджэннем вершаў кіравала натхненне і асаблівая эмацыянальная ўзрушанасць. Так, К. Буйло заўсёды пісала вершы, але пафас гэтых вершаў значна змяніўся ўжо з другога паэтычнага зборніка. *Яе паэзія несла адбітак уласнага, хоць і небагатага жыццёвага вопыту*, – адзначае даследчыца Д.Ц. Чаркасава, аналізуючы першы паэтычны зборнік. – *Ад народа была ў яе вершах напеўнасць, вобразнасць і лірызм. Канстанцыя Буйло следам за Цёткай, Купалам і Коласам пісала пра гаротную долю беларуса, яго “бяду-гора”, асуджала самадзяржаўе і клікала народ на барацьбу за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне*²⁴. Але рэчаіснасць і праўда яе драматычнага лёсу пасля рэпрэсіі мужа патрабавалі ці маўчання, ці прысутнасці ў творах іншых вобразаў – творчы запал перамог і гэтыя вобразы з’явіліся: “Краіна Саветаў”, “наш Ільіч”, “сыны савецкае Радзімы”, “арлянтцы-камсамольцы”, “буянне кукурузы”, “наша Партыя”, “камбайнеры, конюхі, даяркі” і інш. Аднак і гэта не спрыяла хуткім публікацыям: рэдакцыі часопісаў і газет, са слоў самой паэтэсы, былі завалены падборкамі яе вершаў. Наступны зборнік паэзіі выйшаў толькі ў 1950 годзе. Пасляваенны перыяд адзначаны нараджэннем публіцыстычных вершаў, твораў-справаздач аб новых перамогах, дасягненнях беларускага народа, а таксама лірычных песень аб каханні. Задушэўнымі вершамі яна адгукаецца на самыя розныя з’явы і падзеі новага мірнага існавання. Але сацыяльны ўклад, сацыялістычнае жыццё з яго лозунгамі, устаноўкамі кіруе тэматыкай і праблематыкай твораў.

Пэўнай мастацкай сацыялагемай, калі можна так назваць, мною ўспрымаюцца сустрэтыя ў творах шматлікіх аўтараў ідэальныя вобразы селяніна ці сялянкі, маладой дзяўчыны, жніі і г.д., таму што аддаецца даніна часу і сацыяльнаму заказу. “Жня” Янкі Купалы, “Слуц-

²³ К. Буйло, ...*Коціцца рэха...*, с. 224.

²⁴ Д. Чаркасава, *Любоў і прызнанне народа*, [у:] К. Буйло, *Выбраныя творы*. У 2 т.: Вершы. Паэма, Мінск 1981, т. 1, с. 6.

кія ткачыхі” Максіма Багдановіча ў гэтым плане паўстаюць архетыповым ўзорам. Эматыўны пафас услаўлення чалавека працы становіцца галоўным у перадачы творчай задумы. У К. Буйло знаходзім верш “Летам”, напісаны ў 1959 годзе, дзе відавочны рэмінісцэнцыі з творамі Я. Купалы і М. Багдановіча:

Йдзе дзяўчына да прычалу –
 Вузел у руках вялізны!
 Саступае ў дол памалу
 З грудай вымытай бялізны.
 Тварык сонейкам асмужан,
 Косы кінуты на спіну,
 На прычале мокры кужаль
 У ваду кладзе дзяўчына.
 Пранік – лясь і лясь па дошцы,
 Сыпле іскры-самацветы.
 А дзяўчына ўсё палашча
 Чысты, белы кужаль гэты.
 Пырскі на грудзях, на косах,
 Што закінуты на спіну...
 Ўся яна, як кветка ў росах,
 Беларуская дзяўчына!²⁵

Акцэнт на асобных дэталях знешнасці (асмужаны сонцам тварык, кінутыя за спіну косы), рухах падчас працы (кладзе мокры кужаль, пранік – лясь і лясь па дошцы, палашча белы кужаль) выступае асноўным прыёмам у мадэляванні ідэальнага вобраза беларускай дзяўчыны. Гукапераймальныя словы з эматыўнай канатацыяй – лясь і лясь – зніжаюць агульны пафас захаплення, аднак ён жа актуалізуецца і вяртаецца на той жа ўзровень выкарыстаннем метафары (пранік...сыпле іскры-самацветы) і параўнання (яна, як кветка ў росах). Як у Максіма Багдановіча і Янкі Купалы – гэта своеасаблівая застылая схема, ці шаблон, да якога звяртаюцца дзеля выканання сацыяльнага заказа. Перагук падобных вершаў у творчасці пісьменнікаў розных пакаленняў утварае адзіную мастацкую сістэму, падпрадкаваную сацыяльным і палітычным пераўтварэнням у грамадстве, і ў меншай ступені натхненню.

Пасля прачытання артыкула Васіля Дранько-Майсюка²⁶ узнікла жаданне больш падрабязна, са зваротам да біяграфічных звестак, акрэсліць сутнасць інтымнай лірыкі Канстанцыі Буйло – безумоўна,

²⁵ К. Буйло, *На адноўленай зямлі*, Мінск 1961, с. 17.

²⁶ В. Дранько-Майсюк, *Таёмны казанак Канстанцыі Буйло...*

самай эматыўнай часткі ў творчасці любога пісьменніка. Па сцверджанні В. Дранько-Майсюка *...сапраўдная жарсць нікуды не знікла. Яна проста надзейна прыхавана за патрыятычным пафасам, каб чужое вока не ўбачыла. Бо прысвячалася таму самаму адзінаму і таямніча-нераскрытаму для нас, чытачоў, каханаму, які яшчэ напачатку яе жыццёвага і жаночага шляху правёў паэтку праз першыя жадана-эратычныя буры на метафарычным чоўне кахання*²⁷. В. Дранько-Майсюк выказвае здагадку, што гэтым каханым чалавекам мог стаць Я. Купала. Але давайце звернемся да фактаў.

Як мы ўжо адзначалі, Янка Купала стаў рэдактарам паэтычнага зборніка “Курганная кветка”. Даследчык А. Мельнікаў лічыць, што вершы для друку ў “НН” адбіраў і рыхтаваў ён, і, можна зрабіць высновы, зусім невыпадкова Канстанцыя стала на старонках газеты такім эмацыйным Купалавым антыподам – ён яе зацаніў²⁸. Прычым “зацаніў” як творцу з высокім мастацкім патэнцыялам. У 1910 годзе паэт прысвячае К. Буйло верш “Мая думка” з надпісам “Ахвярую Канстанцыі Буйло”. У 1913 годзе яна адрасуе яму верш “Звон”, падзяляючы аптымізм Купалы і веру ў шчаслівую долю народа. І ў розных зборніках паэтэсы мы знойдем шмат вершаў-прысвячэнняў Янку Купалу, як “Жывы Купала”, “Душа паэта”, “Янку Купалу”, “***Чайныя ружы ў мяне на сталі”, “Купалу”, у якіх яна прызнаецца: *Ты ж душы маёй блізкі заўжды – / Шчыры дружа мой Янка Купала*²⁹; *Скажу вось: Беларусь, / У гэтым слове мне гучыць: Купала*³⁰. Аб сяброўскіх стасунках з паэтам і яго жонкай Уладзіславай Францаўнай Луцэвіч Канстанцыя Буйло неаднойчы пісала ў лістах, у прыватнасці да М. Хайноўскай ад 19.9.1975 г.: *Купала і Владка жывы в моёй душы, пока жыва я. Уж очень тесно переплелись наши судьбы, особенно моя и Владки. Почти с детства и до самой смерти сумбурной, бешеной, умной, доброй, сердечной и сумасшедше яростной Владки. Любила я ее очень сильно. Моментами так же сильно ненавидела, но только моментами, когда она избирала себе жертву и немилосердно третировала её...*³¹. А ў лісце да Б.В. Чайкоўскага ад 7.10.1963 года Янку Купалу называе *мой очень близкий, личный друг*. Менавіта сяброўскае стаўленне да Народ-

²⁷ Тамсама.

²⁸ А. Мельнікаў, *Канстанцыя Буйло: костачка белліту*, [online], <https://budzma.by/news/kanstancyya-buylo-kostachka-byellitu.html>, [доступ: 20.02.2021].

²⁹ К. Буйло, *...Коціца рэха...*, с. 139.

³⁰ Тамсама, с. 97.

³¹ Тамсама, с. 250.

нага паэта, у якім шмат пашаны да яго як да настаўніка, таленавітага пісьменніка, прымушае абурацца яе ў сувязі з выдадзеным у 1982 годзе раманам-эсэ А. Лойкі “Янка Купала” ў серыі “Жизнь замечательных людей”, у якім *сбивчиво, разногласо, отрывочно описано то, что является интимной жизнью, куда не допускается чужой глаз и чужая рука. Бесцеремонно вскрываются отношения, которые либо были, либо их не было – этого не проверишь, и вряд ли Купала с кем-то делился впечатлениями о пережитом* (ліст ад 28.07.1982 г.)³²; *Думается, Янка был бы смертельно зол на выволакивание на весь мир его интимных дел, – если они и были. Нельзя пользоваться беззащитностью мёртвых* (ліст ад 21.11.1982 г.)³³.

Цёплыя сардэчныя адносіны з сям’ёй Я. Купалы захоўваліся ўсё жыццё. У лісце да М. Хайноўскай ад 18.03.1960 г. К. Буйло прызнаецца: *...живая связь и с Минском, и с Белоруссией, и со всеми писателями осуществлялась Владкой, она была той артерией, через которую вливалась в меня моя Родина. Она питала мое творчество, мои настроения и чувства к Родине, моей Белоруссии. Я знала, что связь эта неразрывна*³⁴. Уладзіславу Францаўну К. Буйло таксама ва ўсім падтрымлівала і шкадавала, а яе смерць стала для паэтэсы страшным узрушэннем і вялікай стратай: ліст ад 7.04.1960 г.: *Горькая доля была у Владки. Все её письма ко мне – это вопль одинокой, тоскующей, больной души. Перечитываю их сейчас, и кровь стынет. Как несчастна она была и как сильна*³⁵. А таму, з майго пункту гледжання, надуманыя меркаванні аб каханні К. Буйло да Я. Купалы не маюць пад сабой ніякага ґрунту.

І яшчэ адна асабістая гісторыя звязана з замужствам К. Буйло. Другі раз яна выйшла замуж за Барыса Ермакова ў Маскве (яму прысвячае верш “***Дзякуй табе, што ты жывеш на свеце...” (1973), і як яна сама прызнавалася, *живем мы с Бориской на редкость дружно, ласково и хорошо*³⁶. Сямейнае шчасце ёй дадзена было двойчы: з першым мужам, з якім пражыла 17 гадоў (з 1916 па 1933 гг.), нарадзілі сына Жэню; другі муж, добры, спакойны і вельмі ўважлівы чалавек, да канца дзён апекаваўся яе душэўным і фізічным станам, а таму *нават любоў, якой могуць пазаздросціць маладыя, суправаджае маю глыбо-*

³² Тамсама, с. 274.

³³ Тамсама, с. 277.

³⁴ Тамсама, с. 230.

³⁵ Тамсама, с. 233.

³⁶ Тамсама, с. 237.

кую старасць³⁷. І ўсё ж дастаткова аднаго прызнання К. Буйло, каб зразумець, хто быў каханнем усяго яе жыцця, пра гэта яна піша ў лісце да Соф'і Захараўны Лыньковай:

Редко складывается гармония отношений такая, что смерть не в силах разорвать узы дружбы, любви, уважения и преданности взаимной. Вы это счастье имели. Я знаю ему цену, ибо его имела и я. И потеряла так трагично... Всё, что было и есть потом, не идет ни в какое сравнение с тем, что было. Рана не заживает. Несмотря на внешние проявления бодрости, жизнерадостности, жизнедеятельности, даже ощущений радости, что дарит иногда настоящее, рана болит всё равно, и излечит ее только смерть³⁸.

Як бачым, Канстанцыя Буйло сапраўды была палкім, гарачым чалавекам, які ўмеў кахаць і несці каханне праз жыццё як вялікую ўзнагароду. Нездарма матывы кахання, любові асвятляюць усё, да чаго дакранаецца паэтка: К. Буйло горача любіць свой край і народ, бо не можа не любіць – каханнем сагрэта ў яе ўсё, што яна робіць, што піша. Яе дэбютны зборнік «Курганная кветка» літаральна напоўнены прыхаваным і яўным эратызмам – лічыць Васіль Дранько-Майсюк, а ў вершы «Помніш вечар?...» ён расшыфраваў апісанне першага сексуальнага дзявочага вопыту. Але дзіўна, што і крытык А. Луцкевіч тыповай адзнакаю вершаў К. Буйло называе “эратычную інтуіцыю”. К. Буйло ў вачах А. Луцкевіча – супрацьлегласць Цётцы ў жыцці. Таму і не дзіва, што першы мейсцы ў яе вершах чуюцца гарачыя словы кахання, што яна ждзэ тэй любові, якую бачыць толькі ў марах-снах, якую душою яна прадчувае³⁹. Аб прадчуванні кахання як аднаго з асноўных матываў зборніка ў “Курганнай кветцы” пісала і Д.Ц. Чаркасава: *Канстанцыя Буйло – выдатны лірык, яна апявае найпрыгажэйшае з чалавечых пачуццяў – каханне. Праз лірычную паэзію пазнаецца асоба самога аўтара, раскрываюцца яго ўласныя пачуцці і перажыванні. Любоўная лірыка “Курганнай кветкі” – гэта яшчэ не перажытае. Хутчэй – чаканне кахання, яго пакут і радасцей*⁴⁰. Але ці толькі прадчувала? У адпаведнасці з пазней вызначанай датай нараджэння К. Буйло яе зборнік паэзіі публікуюць, калі ёй быў 21 год. Гэта цудоўны

³⁷ К. Вуйло, ...Коціца рэха..., с. 248.

³⁸ Тамсама, с. 275.

³⁹ Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя..., с. 79.

⁴⁰ Д. Чаркасава, Любоў і прызнанне народа..., с. 7.

ўзрост для каханья і рэальных адносін, тым больш што яна становіцца жонкай Віталія Калечыца праз два гады пасля выхаду яе паэтычнай кнігі. Магчыма, усе прадчуванні вялікага каханья, зашыфраваныя ў паэтычных творах, былі звязаны з гэтым чалавекам.

Звернемся да яе лірыкі каханья. Сярод інтымных твораў вылучаецца шмат медытатыўных тэкстаў, у якіх перажыванне скіравана ва ўласную свядомасць, пачуцці, станы. Лірыка каханья прысутнічае ва ўсіх паэтычных зборніках паэтэсы, набываючы развіццё за кошт пашырэння арсеналу выразна-выяўленчых сродкаў, захоўваючы пры гэтым важную якасць – гранічную шчырасць, якая мяжуе з аўтабіяграфізмам. Сама К. Буйло пра гэта ў лісце да Н. Тарас ад 10.01.1961 года гаварыла наступным чынам: *Как ни были бы отточены строки, если в них нет души – нет поэзии. Так всегда думала я и, очевидно, буду думать всегда. Зарифмовать строку, даже очень искусно, сможет всякий, но поэзия и не ночевала там, где не звучит душа. Это моё кредо*⁴¹. Заўважу, калі ўдумліва прачытаць зборнікі К. Буйло верш за вершам, мы ўзнавім біяграфію лірычнай гераіні, якая будзе амаль роўнай біяграфіі самога аўтара. Чаму амаль? Таму што, як мы ўжо адзначалі вышэй, па-першае, біяграфія К. Буйло міфалагізавана, і што ў ёй засталася ад праўды, а што ад ідэалізацыі – вызначыць немагчыма; па-другое, уплыў фальклору, рамантызму і сентыменталізму на самавыяўленне паэта і яго творчую манеру ўтвараў значны зазор паміж аўтарам біяграфічным і лірычным суб'ектам. Рэальны аўтар з мноствам біяграфічных міфаў, тыпы яго светаўспрыняцця, адрозныя ў першым і ва ўсіх наступных паэтычных зборніках, і сапраўднае лірычнае “я” ў лірыцы каханья прымушаюць нас гаварыць аб прысутнасці некалькіх тыпаў аўтара ў паэзіі К. Буйло і дазваляюць бачыць у свядомасці паэтэсы пэўную раздвоенасць, а можа, нават і фрагментаванасць. Адарваўшыся ад сябе сапраўднай, якая напоўніцу раскрылася ў “Курганнай кветцы”, паэтэса нібы завісае паміж дзвюма рэальнасцямі – эстэтычнай з адкрытымі для творчага росту шляхамі і сацыяльнай, побытавай, якая дыктуе іншыя правілы быцця. Тэрмінам “вненаходимость» якраз акрэсліваецца стан К. Буйло-паэтэсы, якая цяпер не належыць ні адной рэальнасці цалкам, яна разарваная на мноства аўтарскіх увасабленняў. Яе першая паэтычная кніга працягвае жыць асобным жыццём, па-за ўплывам на гэта жыццё яго аўтара, які змяніў маршрут і апынуўся ў стане пазаналежнасці (“внеположенно-

⁴¹ К. Буйло, ...*Коціца рэха...*, с. 234.

сти”) сваёй жа творчасці. Так, яна застаецца аўтарам-творцай вершаў “Люблю” і “Наш Ільіч” у роўнай ступені, аднак эматыўны трыгер, які кіруе творчымі інтэнцыямі, пры гэтым розны. У першым выпадку эматыўны трыгер адоранай асобы сілкуецца энергіяй адкрыцця боскага свету, у другім выпадку – *я больно ранена на всю жизнь сталинским периодом*⁴², і перайначаная бодем свядомасць прадудыцуе пошукі іншай сутнасці аўтарскага “я”, якое апынаецца ў бясконцым шэрагу пераўтварэнняў. “Наш Ільіч” нарадзіўся ў адказ на пытанне: як жыць далей? Страх паўстае рэзанатарам творчага поспеху і чытацкай рэакцыі, прымушаючы шукаць аптымальныя спосабы самавыяўлення. Узнікае ўражанне, што выказаўшыся, аўтар застаецца незадаволеным то зместам, то формай, а таму ў пошуках лепшага твора ўвесь час перабірае то з ухваленнем, то з пакланеннем. Адзінай аддушынай застаюцца заповітна-асобасныя, сардэчна-лірычныя творы-прызнанні ў інтымнай лірыцы, вершах-рэфлексіях і медытацыях, у якіх ёй хочацца заставацца сабой. Як вынікае, у гэтых вершах аўтар выступае выразнікам шматзначнай эмацыянальна-сэнсавай цэласнасці, якой не хапае творам, напісаным на заказ. Уявіце, як патрэбна рваць розум і душу, каб дзеля захавання ў творчасці індывідуальна-каштоўнаснага і непаўторнага, пісаць бясконцыя оды той сістэме, якая зрабіла цябе няшчаснай. У лісце да Б.Я. Чайкоўскага ад 7.10.1963 г. К. Буйло пісала: *Если сегодня у меня находят много задушевности, искренности и теплоты в моем творчестве – то без всякого преувеличения могу сказать, отцом этих качеств моего творчества я обязана Великому Шевченко*⁴³. А я б дадала – не толькі Т. Шаўчэнку, але і жаданню жыць і ўсё ж здзейсніцца насуперак шматлікім страхам у лёсавызначальнай ролі творцы. Задушэўнасць і цеплыня напаўняюць у першую чаргу вершы пра каханне:

І – нібыта ўсё не перажыта,
Сэрца хоча верыць і любіць,
Погляд ясны, шчыры і адкрыты
Мне ў душу з мінулага глядзіць.

Знаю! Помню... Гэта ты – мой любы!
Хваля шчасця грудзі наліла:
Ў хваляванні задрыжалі губы –
Я жыццё нанова пражыла!⁴⁴

⁴² Тамсама, с. 273.

⁴³ Тамсама, с. 241.

⁴⁴ Тамсама, с. 151.

Радкі з верша “***Ты спявай! Такі глыбокі голас...” (1964) дэманструюць ужо не толькі “эратычную інтуіцыю” (А. Луцэвіч), але і эратычны вобраз-эматыў *хваля шчасця грудзі наліла*. Як і ў вершы “***Цяпло жывое у тваіх далонях...” (1966) – радкі *Хачу, каб успаміны год суровых / Ва мне ад ласкі гэтае паснулі* напісаны, калі аўтарцы было 73 гады. Маладая душой К. Буйло нарэшце адчула свабоду і раскаванасць, якой ёй многія гады не хапала. Некалі яна сама захаплялася паэзіяй Н. Тарас і наконт яе зборніка «Кветка шчасця» (1958) выказалася наступным чынам у лісце да М. Хайноўскай ад 18.03.1960 г.: *Взяла мяня за душу первой строчкой кнігі – і не отпустила до последней. Сколько чувства, сколько поразительной чистоты и искренности, сколько глубины и красоты поэзии. И при всём том поразительная скромность и целомудренность в выражении чувств. Я очарована ею, прекрасный родился поэт на Белоруссии*⁴⁵. Тое ж самае можна сказаць пра кнігу выбранай паэзіі К. Буйло “...Коціцца рэха”, якую ў 1993 годзе падрыхтавала даследчыца яе творчасці Дзіяна Цімафееўна Чаркасава, прыбраўшы з яе ўсе сацыяльныя творы, напісаныя на каз. Атрымалася глыбокая шчырая кніга – шчымліва-драматычная споведзь яе душы. Усяго толькі прыбралі дакучлівыя, трафарэтныя вершы, і словы прызнанняў у крылатых песнях нарэшце набылі *звонкую свабоду*⁴⁶.

Іманентнай якасцю паэзіі К. Буйло было пракладванне дарогі ад першага да апошняга верша да сябе сапраўднай, не зломленай псіхалагічна, не пакрыўджанай, спустошанай выпрабаваннямі жыцця, а юнай, смелай, жывой. Магчыма, і па гэтай прычыне замарожаны многія гады пачуцці і перажыванні выліваюцца вясновым дажджом, азараюцца маланкай на небе, сыплюцца густым снегападам:

Балючай і сумнай гаворкай
 Лью горыч з душы абагрэтай.
 Каб доўгія годы маўчання,
 Што каменем палі на грудзі,
 Прайшлі ў слоў адкрытых гучанні,
 Як сходзіць адлігаю студзень...⁴⁷

У шматлікіх вершах К. Буйло паэтызуецца само лірычнае перажыванне, медытатыўнае пачуццё, што і вызначае эматыўнасць яе

⁴⁵ Тамсама, с. 231.

⁴⁶ Тамсама, с. 173.

⁴⁷ Тамсама, с. 180.

паэзіі – эматыўнасць, звязаную з сэнсапараджальнай функцыяй эмоцыі. Матывы творчага палёту фантазіі, медытацыі, калі адчуваецца стан унутранага задавальнення, лёгкасці і чакання чагосьці новага, раней не пазналага, нараджаліся ўсё часцей. З гадамі ўсё болей актуальнай паўстае патрэба быць зразуметай, а таму з’яўляюцца вершы-дыялогі, у якіх нібы прысутнічае скрыты, маўклівы суб’ядзеднік – імпліцытны чытач. Яму давяраюцца самыя запаветныя мары і горкія ўспаміны.

І яшчэ адзін унікальны факт звязаны з К. Буйло – яна, як аўтар, гатова была ахвяраваць уласным імем дзеля жыцця яе паэзіі: *Забудзьце проста хоць навек мяне, – / А слаўце – калі варта – маё дзела!*⁴⁸. Яе паэтычны запавет – не пустая бравада: К. Буйло адносілася да тых пісьменнікаў, хто творчае ставіў вышэй за асобаснае, суб’ектыўнае. Яна знішчыла амаль увесь уласны архіў, не даючы новых падстаў для стварэння яе біяграфіі без старых міфаў. Адзіным матэрыялам для разумення яе душы павінна стаць мастацкае слова. Смерць аўтара ў постмадэрнісцкай інтэрпрэтацыі якраз датычыцца адносінаў К. Буйло да верша “Люблю”: яе твор прайшоў розныя этапы сэнсапараджэння ў рэцэнцыі, а таму на нейкім этапе апынуўся ў стане пазаналежнасці ў дачыненні да аўтара-суб’екта, – і аўтар яго адпусціў ў свабоднае жыццё. Тое ж здараецца цяпер з адносінамі да ўласнай мастацкай спадчыны: верш “***На юбілей мой не марнуйце сілы...”, напісаны ў 1968 годзе, актуалізуе ідэю аўтаномнага існавання мастацкіх тэкстаў па-за біяграфіяй рэальнага аўтара.

Калі вярнуцца да пачатку нашых разваг, адна з прычын актывізацыі тэорыі смерці аўтара напрыканцы жыцця К. Буйло – міфалагізацыя біяграфіі пісьменніцы, якую ёй нарэшце хочацца разбурыць (нягледзячы на шматлікія пратэсты паэтэсы не чапаць асабістае), на суперак яе амаль бездакорнасці. Бо яна чужая. Чытач, як актыўны эматыўны саўдзельнік творчага дзеяння – параджэння сэнсаў твора падчас яго прачытання, здольны ўбачыць множнасць сэнсаў у адзіным тэксце, дзякуючы якім магчыма ўзнаўленне біяграфіі аўтара. Зразумела, у розных чытачоў гэтыя біяграфіі будуць рознымі, магчыма, супярэчлівымі і нават антаганістычнымі, аднак К. Буйло турбуе не шматварыянтнасць іх прачытання, а забыццё. Паэтэса была абсалютна шчаслівым чалавекам, калі напрыканцы жыцця, у 1981 годзе, дача-

⁴⁸ Тамсама, с. 172.

калася выхаду двухтомніка яе выбраных паэтычных твораў, пра што сама пісала ў лісце да Д.Ц. Чаркасавай у 1982 годзе: *И вот то сердечное, мягкое, ласковое, внимательное отношение ко мне, о котором мечтала я всю жизнь, настигло меня на склоне дней и обогрело мне душу*⁴⁹.

Падсумоўваючы наш расповяд пра К. Буйло, згадаем словы Д.Ц. Чаркасавай, якая прысвяціла шмат гадоў вяртанню творчасці паэтэсы беларускаму чытачу: *Канстанцыя Буйло стаяла ля вытокаў беларускай літаратуры, была першапраходцам, асабліва ў станаўленні так званай “жаночай” паэзіі, падмурак якой яна закладвала разам з Цёткай. Пра гэта не варта забываць нашым сённяшнім шматлікім пясняркам, якім дасталася ўжо ўробленая паэтычная ніва, палітая слязамі і потам папярэднікаў*⁵⁰. К. Буйло менавіта была сярод першых, і засталася да канца не раскрытай.

Я пісала гэты артыкул і думала, што доўгі час успрымала творчасць К. Буйло праз прызму сацыялагізатарскіх падыходаў і сацыялагічных канцэпцый, якія панавалі ў беларускім літаратуразнаўстве ў XX стагоддзі Яе варта і неабходна перачытаць па-новаму. Праглядаючы лісты К. Буйло да М. Хайноўскай ад 10.01.1960 г. і Э. Агняцвет ад 10.01.1976 г., зачашлася вокам і душой за яе эмацыянальныя, поўныя гарачай любові да блізкіх ёй людзей воклічы: *Бедная моя Владка! Все люди в таком положении – одиноки. Как разделить её состояние? Я бы руки под нее подложила, душу бы в нее вдохнула, – а что я могу сделать*⁵¹; *Бедная Ніначка, цяжка ёй жывецца, а я яе вельмі люблю і паважваю і хацела б неба прыхіліць да яе, каб жыццё ўсміхалася ёй лагодна і праменна*⁵². Такую любоў здольны дарыць людзям той чалавек, які сам яе чакаў і які, незважаючы на жыццёвыя абставіны, захаваў у сабе спачуванне да іншых, міласэрнасць, высакародства. І любоўю паэтэсе адказваюць пасённыя самыя розныя чытачы.

⁴⁹ К. Буйло, ...*Коціца рэха...*, с. 273.

⁵⁰ Д. Чаркасава, *Яе крамяністы шлях*, [у:] К. Буйло, ...*Коціца рэха*, Мінск 1993, с. 11.

⁵¹ К. Буйло, ...*Коціца рэха...*, с. 228.

⁵² Тамсама, с. 252.

LITERATURA

- K. Bujlo, ...*Kocisca recha: Vieršy, raeta, listy*, Minsk 1993 [К. Буйло, *Коціцца рэха: Вершы, паэма, лісты*, Мінск 1993].
- K. Bujlo, *Na adnoўlienaj ziamli: Vieršy*, Minsk 1961 [К. Буйло, *На адноўленай зямлі: Вершы*, Мінск 1961].
- D. Vindoŭski, *Kurhannaja kvietka*, “*Naša Niva*”, 1914, 27 listapada [Д. Віндоўскі, *Курганная кветка*, “*Наша Ніва*”, 1914, 27 лістапада].
- M. Harecki, *Bujlo, Kanstancyja*, [u:] *Historyja bielaruskaje literatury*, Vilnia 1921 [М. Гарэцкі, *Буйло, Канстанцыя*, [у:] *Гісторыя беларускае літэратуры*, Вільня 1921].
- Historyja bielaruskaj litaratury XX stahoddzia*. U 4 t., 1901–1920, Minsk 2001, t. 1 [Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя. У 4 т., 1901–1920, Мінск 2001, т. 1].
- V. Drańko-Majsiuk, *Tajemny kachanak Kanstancyi Bujlo*, [online], <https://zviazda.by/be/news/20180124/1516799560-taemny-kahanak-kanstancyi-buylo>, [dostup: 24.01.2018] [В. Дранько-Майсюк, *Таёмны каханак Канстанцыі Буйло*, [online], <https://zviazda.by/be/news/20180124/1516799560-taemny-kahanak-kanstancyi-buylo>, [доступ: 24.01.2018].
- A. Mielńikaŭ, *Kanstancyja Bujlo: kostačka biellitu*, [online], <https://budzma.by/news/kanstancyja-buylo-kostachka-byellitu.html>, [dostup: 20.02.2021] [А. Мельнікаў, *Канстанцыя Буйло: костачка белліту*, [online], <https://budzma.by/news/kanstancyja-buylo-kostachka-byellitu.html>, [доступ: 20.02.2021].
- A. Mielńikaŭ, *Kanstancyja Bujlo: paetka liubovi*, Ryha 2018 [А. Мельнікаў, *Канстанцыя Буйло: паэтка любові*, Рыга 2018].
- A.H. Ramazanova, A.A. Kuranbek, *Sotsialnyye mify v aspekte sovremennosti*, [online], <https://articlekz.com/article/8065>, [dostup: 01.02.2021] [А.Х. Рамазанова, А.А. Куранбек, *Социальные мифы в аспекте современности*, [online], <https://articlekz.com/article/8065>, [доступ: 01.02.2021].
- M. Tank, *Ščyraya piesnia*, [u:] K. Bujlo, *Vybranyja tvory*. U 2 t.: Vieršy. Raeta, Minsk 1981, t. 1 [М. Танк, *Шчырая песня*, [у:] К. Буйло, *Выбраныя творы*. У 2 т.: Вершы. Паэма, Мінск 1981, т. 1].
- D. Šarkasava, *Jaje kramianisty šliach*, [u:] K. Bujlo, ... *Kocisca recha*, Minsk 1993 [Д. Чаркасава, *Яе крамяністы шлях*, [у:] К. Буйло, ...*Коціцца рэха*, Мінск 1993].
- D. Šarkasava, *Liuboiŭ i pryznannie naroda*, [u:] K. Bujlo, *Vybranyja tvory*. U 2 t.: Vieršy. Raeta, Minsk 1981, t. 1 [Д. Чаркасава, *Любоў і прызнанне народа*, [у:] К. Буйло, *Выбраныя творы*. У 2 т.: Вершы. Паэма, Мінск 1981, т. 1].

SUMMARY

CONSTANCE BOUYLO: THE PATH TO ARTISTIC INDEPENDENCE

The article discusses the life and creative path of Constance Bouylo under the influence of its social mythologization. The role of the poetry collection “Mound Flower” and the poem “I love” in the creative biography of the author has been determined. It tells about the poetess’s friendship with Yanka Kupala, Vladislava Frantsevna Lutsevich, Nina Taras. The influence of the biography on the changes of the artistic paradigm, the creative method, the picture of the world and, in general, the art world of Constance Buylo have been analyzed. The author of the article presents the processes of socialization, ideologization, mythologization, schematization in the writing of poetry.

Key words: literary canon, social myth, emotional expectations, mythologized biography, ideological dominant, ideologema.